

Неки проблеми развоја малих и средњих предузећа у пољопривреди Србије¹

Some Problems of Small and Medium Enterprises in Serbian Agriculture

Зоран Симоновић*

Институт за економику пољопривреде, Београд

Никола Ђурчић**

Универзитет Унион „Никола Тесла“, Факултет за менаџмент, Сремски Карловци

Вук Милетић***

Висока школа академских студија „Доситеј“, Београд

Сажетак: Аутори у раду дају кратак приказ стања у коме се налазе мала и средња предузећа у пољопривреди Србије. Мала и средња предузећа у пољопривреди треба да имају значајну улогу у економији Србије. Та улога би се огледала у решавању проблема високе незапослености и неједнаке дистрибуције зарада, али би доприносила повећању дохотка и креирању нових радних места. Генерално посматрано, аутори сматрају да су МСП у Србији су веома важна, јер подстичу развојну иновативност нових технологија и остварују директан утицај на ниво агрегатне тражње и инвестиција.

У постојећим условима опстанак МСП је био угрожен транзицијом и светском економском кризом. У процесу транзиције многа стара предузећа су престала да постоје. У овом периоду долази до формирања нових предузећа. Њихов број се повећава, али и даље се чини да их нема довољно. Србија у последњих петнаестак година све више посвећује пажњу поспешивању развоја овог типа предузећа. То се чини пре свега доношењем читавог низа стратешких докумената.

На крају рада аутори су дали резултате истраживања. Циљ истраживања је да се сагледају проблеми са којима се срећу МСП у производњи, финансирању и пласману производа на тржишту.

Кључне речи: мала и средња предузећа, пољопривредна производња, Србија

Abstract: The authors give a brief overview of the situation in which there are small and medium enterprises in the agriculture of Serbia. Small and medium enterprises in agriculture should play a significant role in the economy of Serbia. This role would be reflected in terms of resolving the problem of high unemployment and unequal

¹ Рад је део истраживања на пројекту број 46006: „Одржива пољопривреда и рурални развој у функцији остваривања стратешких циљева Републике Србије у оквиру дунавског региона“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* ✉ zoki@medianis.net

** ✉ nikolacurcic@yahoo.com

*** ✉ vuk.miletic88@gmail.com

distribution of earnings, would contribute to increasing income and creating new jobs. Generally speaking, the authors believe that SMEs in Serbia is very important because it encourages the development of new technologies and innovations have direct impact on the level of aggregate demand and investment.

In the current conditions the survival of SMEs was threatened by transition. During the transition process, many old enterprises have ceased to exist. This period has seen the formation of new companies. Their number is increasing, but still it seems that there are not enough. In the last fifteen years or more, Serbia pays attention that goes in the direction of promoting the development of this type of enterprise. This is done primarily by making a number of strategic documents.

At the end, the authors have provided research results. This study aims to address the problems faced by SMEs in manufacturing, funding and marketing of products on the market.

Keywords: small and medium-sized enterprises, agricultural production, Serbia.

Увод

Мала и средња предузећа имају значајну улогу у свим економијама, а посебно у земљама у развоју, које се налазе пред великим изазовима у погледу решавања проблема високе незапослености и неједнаке дистрибуције зарада. Мала и средња предузећа, с једне стране, остварују значајан допринос повећању дохотка и креирању нових радних места. С друге стране, она представљају наредну и веома важну фазу у развоју микропредузећа, подстичу иновативност и развој нових технологија и остварују директан утицај на ниво агрегатне тражње и инвестиција (Ерић, Бераха, Ђурчин, Кеџман, и Јакишић, 2012).

У ЕУ се под појмом мала и средња предузећа подразумевају сва предузећа која имају мање од 250 запослених и задовољавају барем један од следећа два критеријума: годишњи приход који не прелази 50 милиона евра и вредност укупне активе која није већа од 43 милиона евра (Препорука 2003/361 Европске комисије, 2003). На основу поменутих критеријума у оквиру сектора је извршена дистинкција на микро, мала и средња предузећа, при чему је број запослених базичан и најважнији критеријум. Сходно томе, микропредузећа су она која запошљавају до 10 људи, остварују укупан приход до два милиона евра и/или вредност њихове активе не прелази два милиона евра. Мала предузећа запошљавају између 10 и 50 лица, остварују укупан приход до 10 милиона евра и/или вредност њихових укупних средстава није већа од 10 милиона евра. Коначно, код средњих предузећа број запослених не прелази 250 лица, укупан приход није већи од 50 милиона евра и/или вредност укупне активе мања је или једнака 43 милиона евра.

У Србији приликом формирања МСП постоји један парадокс. Иако се увелико користи појам мала и средња предузећа, према актуелном Закону о привредним друштвима, појам предузеће званично не постоји. Користи се појам привредно друштво. Класификација привредних друштава извршена је на мала, средња и велика, сходно одредбама Закона о рачуноводству и ревизији (Закон о рачуноводству и ревизији) у зависности од три основна критеријума, и то:

- броја запослених,
- годишњег прихода и
- вредности имовине утврђене на дан састављања финансијских извештаја у пословној години.

Полазећи од ова три критеријума, подела је извршена на следећи начин:

1) мала су она предузећа код којих број запослених није већи од 50, годишњи приход не прелази 2,5 милиона евра, а просечна вредност пословне имовине није већа од милион евра;

2) средња су предузећа код којих број запослених није већи од 250, годишњи приход није већи од 10 милиона евра, а вредност имовине није већа од пет милиона евра;

3) велика су она предузећа која запошљавају више од 250 људи, остварују годишњи приход већи од 10 милиона евра и код којих вредност имовине превазилази пет милиона евра.

Да би правно лице било класификовано у једну од поменуте три категорије, оно мора да задовољи најмање два од поменута три критеријума.

1. Мала и средња предузећа у пољопривреди

Производно-економске стање предузећа у Србији је веома лоше. Дугогодишња контрола цена основних пољопривредних производа била је на нереално ниском нивоу, нерешена питања финансирања текуће производње и развоја, отежан извоз на страна тржишта и смањење на реално платежне тражње на домаћем тржишту оставили су негативан утицај на пољопривредна предузећа (Новковић, и Радојевић, 2003).

У процесу транзиције, пољопривредне институције (организације) постале су приватне. Сам чин приватизације произвео је велике промене, и то у својинској структури, али и у начину привређивања. Промена власништва је довела до разних проблема не само новим власницима већ и запосленима у разним АИК и ПИК, као и у другим доскоро друштвеним предузећима. Тај проблем ће сигурно бити присутан и у наредном периоду.

Промене у организационој структури предузећа најбоље можемо пратити на основу предузећа која су пословала у пољопривреди, као и броја запослених у овим предузећима.

Пољопривредна предузећа у првој фази транзиције забележила су благи пораст. Период који смо посматрали обухвата две године, 1994. и 2000. годину.

Табела 1: Пољопривредна предузећа према броју

Година	1994.	2000.
Пољопривреда и рибарство	2.763	3.068
Друштвена својина	440	369
Приватна својина	1.140	1.391
Задружна својина	953	1.091
Мешовитасвојина	230	162
Државна својина	–	55

Извор: Статистички годишњак Србије за одговарајућу годину, Републички завод за статистику, Београд

На примеру табеле 1 можемо посматрати пољопривредна предузећа према облику својине. На основу датих података можемо учити транзицију на делу. Приватна предузећа постају доминантан облик својине – према подацима из 2000. године, има их 1.391. С друге стране имамо опадање броја пољопривредних предузећа у друштвеној својини. У 2000. години забележено их је 369. Као позитивну тенденцију можемо истаћи пораст броја пољопривредних предузећа у задружној својини са 953 на 1.041. Број пољопривредних предузећа у 2006. години износио је 3.385. То значи да је у фази транзиције дошло до повећања броја новоформираних предузећа.

Присуство пољопривредних предузећа са страним капиталом је, слободно можемо рећи, безначајно. Оваквих предузећа је 1992. године било пет, а 2004. их је било 27. Мало је боља ситуација с предузећима која имају мешовити капитал. Таквих предузећа у 1992. години је било 17, а 2004. их је било 71.

Број запослених током периода 1991–2006. године имао је тренд сталног опадања. Током 1991. године на целој територији Србије било је 116.958 запослених лица у пољопривредним предузећима и земљорадничким задругама. Број запослених је постепено смањиван у целом овом петнаестогодишњем периоду. Дрastiчно смањење је настављено и у 2006. години. У овој години је број укупно запослених лица у пољопривредним предузећима и земљорадничким задругама износио 39.898 запослених.

У периоду који следи дошло је до раста броја малих и средњих предузећа, и то за 1,01%, 0,3% и 2,5% респективно. Последице светске економске кризе и дешавања на светском тржишту, али и административне јавне процедуре и недостатак финансијских средстава, утицали су на пад броја предузетника у посматраном периоду. Са почетних 228.680 предузетничких радњи, у 2013. години је забележено 222.152, односно за око 3% мање у односу на почетак периода. Сектор МСП у пољопривреди, шумарству и рибарству не карактеришу значајне осцилације у броју предузећа. Просечан број малих и средњих предузећа у посматраном периоду износи 3.376, док је просечан број предузетника био 2.384 (Пантић, 2015).

2. Организациона структура малих и средњих предузећа у пољопривреди

Мала и средња предузећа у Републици Србији послују у неповољнијем пословном амбијенту него што је то случај са МСП из развијених земаља, а посебно у односу на земље Европске уније. Неповољни општи услови пословања, незапосленост, ниска куповна моћ становништва, неразвијено финансијско тржиште, ограничене могућности за екстерно финансирање, сива економија, распрострањена корупција, неефикасан рад инспекцијских органа, постојање монопола у одређеним гранама (нпр. у области трговине), слаба правна заштита, лоши порески прописи и неефикасне процедуре, неефикасна инфраструктура за подршку, слаба примена закона и др. јесу негативни фактори с којима се у свакодневном пословању сусрећу домаћа и мала предузећа (Николић, Деспотовић, и Цветановић, 2015).

Организациона структура малих и средњих предузећа је сложена и углавном је разуђена. Наша пољопривредна предузећа још увек располажу извесним капацитетима за складиштење и дораду пољопривредних производа, из разлога што је њихов развој био одређен изградњом великих економско-пословних система организованих по принципу комбината. То све подразумевало је развој прехрамбене индустрије у оквиру пољопривредних предузећа.

Мала и средња предузећа по правилу немају издиференцирану организациону структуру. Обично мала и средња предузећа поред производње развијају функцију продаје и набавке, као и финансијске послове. Комерцијалне послове, односно послове набавке и продаје, углавном извршавају запослени у овим предузећима. За књиговодствене послове се ангажују специјализоване агенције. За послове који се односе на развој, као и послове везане за финансије, ангажују се по потреби стручњаци ван предузећа (Церанић, Малетић, и Јанковић-Шоја, 2006).

Основни критеријуми за класификацију предузећа по величини утврђени су Законом о рачуноводству и ревизији, где се предузећа разврставају у мала и средња. Према овим критеријумима, мала предузећа морају да испуне најмање два од ова три критеријума: да имају до 50 запослених, да је годишњи приход мањи од 2.500.000 евра и да је просечна вредност имовине мања од 1.000.000 евра у динарској противвредности. За средња предузећа су прописани следећи критеријуми: да је просечан број запослених 50 до 250, да је годишњи приход од 2.500.000 до 10.000.000 евра у динарској противвредности и да је просечна вредност имовине од 1.000.000 до 5.000.000 евра у динарској противвредности („Службени лист СР Југославије“, број 71/02, 2). На крају, велика предузећа су она која имају износе у показатељима код најмање два критеријума за средња предузећа. Малим предузећима односно правним лицима, у смислу овог закона, сматрају се и предузетници (Милановић, 2006).

Институционална подршка сектору МСП изграђује се од 2002. године, стално се унапређује, уз јачање капацитета институција на националном нивоу и мреже АРРА (акредитованих регионалних развојних агенција), на регионалном нивоу. Надамо се да ће јачање институција за подршку МСП бити настављено и у наредном периоду. Најважнија институција која се бави спровођењем политике развоја МСП кроз директну подршку предузећима јесте НАРР (национална агенција за регионални развој), с мрежом АРРА. Подршку финансирању МСП сектора требало би да пружају Фонд за развој и Агенција за осигурање и финансирање извоза Републике Србије. Поред њих, у систему пружања директне подршке МСП су и СИЕРА, и то у области интернационализације, Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Фонд за иновациону делатност, у области подршке иновативним предузећима, те Национална служба за запошљавање у области подршке за samozapošljavanje и ново запошљавање. Значајну подршку и све већу активност у унапређењу сектора МСП има и ПКС.

Ресорно министарство привреде је у протеклих петнаестак година донело неколико стратегија које су биле намењене развоју МСП. У Стратегији развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период 2008–2013. године потенцира се значај ових предузећа као фактора развоја и производног реструктурирања у агробизнису и интензивирања развоја руралних подручја. Мала и средња предузећа су, поред приватизације и директних страних инвестиција, препозната као покретачи економског развоја. То је резултирало усвајањем Стратегије развоја малих и средњих предузећа и предузетништва у Републици Србији за период 2003–2008. године и Акционог плана за стимулацију развоја малих и средњих предузећа и предузетништва 2005–2007. године, који представљају полазну основу и ове стратегије.

Економски напредак и развој Републике Србије захтевају развој конкурентне економије засноване на знању, новим технологијама и иновативношћу. У остваривању тог циља, од предузетништва се очекује важан допринос у економском и друштвеном развоју, а нарочито од земаља као што је Република Србија (Симоновић, 2014).

Влада Србије је у складу с овим циљем донела нову Стратегију за подршку развоју МСП, предузетништва и конкурентности, за период 2015–2020. године. Циљ Стратегије јесте да се унапреди стање у кључним областима за развој предузетништва, као што су пословно окружење, приступ изворима финансирања, развој људских ресурса, јачање одрживости и конкурентности МСП, приступ новим тржиштима и развој предузетничког духа, предузетништва жена, младих, и социјалног предузетништва. Предвиђа се да се успешним спровођењем Стратегије створе услови за повећање укупног броја малих и средњих предузећа и предузетника за око 35.000, а запослених у сектору малих и средњих предузећа и предузетништва за око 180.000 у 2020. у односу на 2013. годину.

Стратегија је усаглашена с политиком Европске уније у овој области, дефинисаном Актом о малим предузећима ЕУ. Целокупну Стратегију прожимају два принципа. Први је принцип „мислити прво о малим“, а другинеопходност одржавања сталног дијалога и сарадње с представницима малих и средњих предузећа и предузетништва о свим питањима од значаја за њихово пословање (Стратегија за подршку развоја МСП, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године).

Развој сектора МСП је један од кључних фактора у процесу европских интеграција Републике Србије. МСП су значајан извор пословних веза с другим европским земљама и битно помажу процес интеграције Републике Србије у шире европске привредне оквире. ЕУ посебну пажњу поклања развоју МСП, па је Европска комисија јуна 2008. године усвојила посебан докуменат под називом Акт о малим предузећима за Европу (*A Small Business Act for Europe*), који утврђује принципе и акције за деловање у сектору МСП у земљама ЕУ (Симоновић, Хамовић & Михаиловић, 2012).

Препоруке Савета министара ЕУ за даље унапређење политике МСП односе се на:

1. примену принципа Европске повеље о малим предузећима и смањење административних баријера у пословању МСП;
2. усвајање нове средњорочне политике развоја МСП са оперативним планом;
3. јачање Савета за МСП.

Национални програм за интеграцију Републике Србије у ЕУ, који се заснива на смерницама Европске комисије, дефинише развојне и стратешке циљеве и, с друге стране, политике, реформе и мере потребне за реализацију тих циљева.

Изградња мањих прехранбено-индустријских капацитета у селима, који су самостални или пословно повезани с већим производним системима, представља добру шансу за производну диверсификацију, интензивнији развој пољопривредних газдинстава и професионализацију пољопривредних занимања. Управо развој малих и средњих предузећа у области прехранбене индустрије представља основни фактор производног преструктурирања и интензивирања развоја пољопривреде и села (Вујичић и Ристић, 2006). За разлику од сеоског домаћинства, пољопривредна предузећа или породичне фарме које су трајно оријентисане на робну производњу морају да велику пажњу посвете трошковима производње. Услов за опстанак на тржишту јесте конкурентна и што је могуће јефтинија производња, при чему добијени производи задовољавају стандарде квалитета (Зекић, Окановић и Живковић, 2007).

МСП не треба да имају само функцију доприноса у обезбеђењу националне самодовољности у храни, већ и друге функције. Специјализација ових предузећа може обухватити и производњу делова за машине, алата, амбалаже, рурални туризам (укључујући здравствени, ловни итд.), на основу претходне идентификације тржишта на која ће се производи или услуге пласирати. Код производње за извоз погодност постоји у непосредном коришћењу сировина, конкурентској предности у трошковима и утицају на развијање руралне привреде уз очување природног капитала. За мала и средња предузећа која производе за извоз веома је битна реалност девизних курсева. Још увек је недовољно стимулативна аграрна политика у Србији, што успорава развој малих и средњих предузећа. Сталне промене у монетарној политици – од рестриктивности до експанзивности – имале су утицаја и на пословање пољопривредних предузећа. Недовољно је средстава из Фонда за развој Републике Србије уложено у пољопривреду због немогућности прибављања адекватних гаранција за враћање кредита. Средња предузећа из сектора пољопривреде обично не могу пословати без позајмљених средстава, а обим средстава банака намењен пољопривреди је ограничен. Пореска политика такође изједначава производњу хране с другим делатностима у обавезама, без обзира на специфичности пољопривреде (Ђекић, 2005).

Мала и средња предузећа имају доминантно присуство у укупном броју свих предузећа у пољопривреди. У посматраном периоду 2010–2014. године број ових предузећа није се битно мењао. Укупан број пољопривредних предузећа у 2013. години износио је 3.435. Великих предузећа је било 15, или 0,4%, средњих предузећа је било 113, или 3,4%, малих предузећа је било 413, или 13,3%, и на крају, микропредузећа је било 2.947, или 83,9%. Укупан број предузећа у производњи прехранбених производа, пића и дувана износи 3.348 (Табела 2).

Табела 2: Пољопривреда, шумарство и рибарство

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Предузетници	2.511	2.329	2.371	2.326	2.415
Микропредузећа	2.872	2.829	2.828	2.947	2.925
Мала предузећа	406	413	396	372	360
Средња предузећа	124	113	103	104	97
Велика предузећа	14	15	14	12	13

Извор: Статистички годишњак Србије за одговарајућу годину, Републички завод за статистику, Београд

Према статистичким подацима Републичког завода за статистику, укупан број запослених у пољопривреди у 2011. години износио је 37.506, од чега у микропредузећима 4.622, малим предузећима 9.061, у средњим 10.224 и у великим 13.599 радника.

Из изложених података може се закључити да највећи број запослених ради у великим пољопривредним предузећима. Број запослених зависи од величине предузећа (микро, мала, средња).

3. Проблеми у производњи и пласману пољопривредних производа

У жељи да прикажемо проблеме с којима се срећу мала и средња предузећа у аграру у Србији, урадили смо истраживање. Циљ истраживања јесте да се укаже на проблеме у производњи, финансирању и пласману робе с којима се срећу МСП. За ово истраживање припремљен је посебан анкетни упитник.

Анкета је обухватила 30 предузећа. Од тога броја, 20 су на територији централне Србије, а 10 на територији Војводине. Од овог броја, два предузећа још увек су у државном власништву, а 28 је приватних. Највећи број анкетираних предузећа у просеку има до 40 радника (њих 27), а преко 100 радника запослено је у три предузећа. Највећи број предузећа користи преко 1.000 ха обрадивог земљишта (њих 16).

Што се тиче проблема у организовању производње, највећи број анкетираних предузећа истиче проблем сопствених средстава за нова улагања и инвестиције (услед ниске рентабилности и немогућности акумулације), као и проблем пласмана, односно откупа и наплате. Као додатне проблеме предузећа истичу и: ниске цене пољопривредних производа, диспаритете цена, недостатак премија и субвенција, скупе банкарске кредите (Табела 3).

Табела 3: Највећи проблем у организовању производње

	Број предузећа	Учешће у %
Извори финансирања	12	40
Пласман	10	33,33
Неприпадност удружењу ули задрузи	2	6,67
Ниске цене и ниска подршка из аграрног буџета	6	20,00
Укупно n=30	30	100,00

Извор: Прорачун аутора на бази анкете

Кредите на банкарском слободном тржишту користило је скоро 50% анкетираних предузећа. Кредити су коришћени за превазилажење текућих проблема у пословању. Мањи број предузећа је користио дугорочне кредите за набавку механизације. Мере министарства пољопривреде је користило 21 од укупно 30 анкетираних предузећа, и то за: увођење ХАССАП-а, регресирање инпута, стимулације за извознике, сертификације итд.

Табела 4: Коришћење кредита и кредитних линија комерцијалних банака

Одговори анкетираних	Учешће у %
Да	49,88
Не	48,22
Без одговора	1,9
Укупно n=30	100,0

Извор: Прорачун аутора на бази анкете

Од 30 анкетираних предузећа, њих 23, или скоро 77%, није у удружењима. Као разлози за неприпадност удружењима наводе се: нема их, не виде интерес, сврху или смисао. Нека од анкетираних предузећа припадају оним организацијама од којих не виде никакве предности (на пример, Житозаједница итд).

Табела 5: Припадност неком пословном удружењу

Одговори анкетираних	Учешће у %
Да	16,67
Не	76,67
Без одговора	6,66
Укупно n=30	100,0

Извор: Прорачун аутора на бази анкете

На крају смо записали предлоге анкетираних предузећа која су они упутили Министарству пољопривреде републике Србије. Највећи број пољопривредних предузећа (близу 47%) сматра да то треба да буде стимулативнија аграрна политика (Табела 6).

Табела 6: Предлози анкетираних предузећа Министарству пољопривреде Републике Србије

Одговори анкетираних	Број предузећа	Учешће у %
Спровођење свих канала откупа у регуларне токове	6	20,00
Стимулативнија аграрна политика	14	46,67
Управљање диспаратима цена	3	10,00
Координација свих ресурсних министарстава у решавању спорова око имовине	7	23,33
Укупно n=30	30	100,00

Извор: Прорачун аутора на бази анкете

На основу овог истраживања можемо да приметимо да највећи проблем пољопривредним предузећима представљају пласман робе, финансирање производње и скупи кредити. Из пољопривредних предузећа се предлаже да држава организује стимулативнију аграрну политику. Овакав став је изнело скоро 47% анкетираних предузећа.

Закључак

На крају желимо да истакнемо да се економске предности малих предузећа огледају у већој флексибилности, односно бржем прилагођавању променама у окружењу. Ова предузећа имају већи простор за стварање нових послова и радних места. Поред свега тога, мала и средња предузећа су локалног карактера и доприносе развоју локалне заједнице. На крају, представљају хуманије окружење за рад у односу на велика предузећа.

Поспешивање и стварање нових радних места у сеоским заједницама јесте кључ за осигурање дугорочне будућности руралних области у Србији. Треба створити модел економског развоја који ће људима на селу и у руралним пределима отворити више радних места, повећати приход и створити квалитетнији живот. Управо оваква могућност се пружа преко предузетништва и стварања малих предузећа. Развој малих предузећа је покретач руралног развоја, чиме се стварају услови и ресурси за сеоску популацију да, између осталог, развије своју креативност и своје могућности. Мала и средња предузећа с палетом различитих бизнис програма у руралним подручјима омогућила би да се користе јефтинији ресурси, дасе запошљавају млади и да остају на селу.

На самом крају, на основу одговора које су добили из истраживања, аутори су уочили да мала и средња предузећа имају проблеме у свом пословању. Проблеми се односе на неколико битних елемената. Први се односи на финансирање производње. Анкетирана предузећа истичу да морају да узимају кредите комерцијалних банака, који су често неповољни. Такође, представници анкетираних предузећа наглашавају да су субвенције државе недовољне, или их нема уопште. Остали проблеми које истичу односе се углавном на пласман робе коју производе. Генерално посматрано, МСП имају доста проблема у свом пословању. Држава би могла доста да уради да би олакшала рад овог типа предузећа, јер она, као што смо већ раније истакли, представљају главни покретач развоја привреде Србије.

Литература

Церанић, С., Малетић, Р., и Јанковић-Шоја, С. (2006). *Мала и средња предузећа неизбежни економски изазови за рурални развој. Пољопривреда и рурални развој Србије у транзиционом периоду*, Београд: ДАЕС.

Cook, P., & Nixon, F. (2000). *Finance and small and medium-sized enterprise development*. Manchester: Institute for Development Policy and Management, University of Manchester.

Ђекић, С. (2005). Мала и средња предузећа као пословни субјекти у производњи хране. *Економске теме*, 43(4), Ниш.

Ерић, Д., Бераха, И. А., Туричин, С. О., Кеџман, Н. Ђ. и Јакишић, Б. (2012). Финансирање малих и средњих предузећа у Србији. Преузето 17. јануара 2017. са сајта <http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/Biro%20za%20saradnju%20sa%20EU/Finansiranje%20MSP%20u%20Srbiji.pdf>.

Закон о рачуноводству и ревизији, „Службени гласник РС“, бр. 46/06 и 111/09, Глава 1. Потребне за капиталом сектора МСП.

Новковић, Н., и Радојевић, В. (2003). Положај, значај и перспективе пољопривредних предузећа. *Часопис за процесну технику и енергетику у пољопривреди/ПТЕП*, 7(1–2).

„Службени лист СР Југославије“, бр. 71/02, 2.

Малетић, Р., Церанић, С., и Поповић, Б. (2011). Мала и средња предузећа као чиниоци смањења сиромаштва у руралним заједницама Србије. *Економика пољопривреде*, 58(1), 121–131.

Mezgar, I., Kovács, G. L., & Paganelli, P. (2000). Co-operative production planning for small-and medium-sized enterprises. *International Journal of Production Economics*, 64(1), 37–48.

Милановић, Р.Ж. (2006). *Мали бизнис и предузетништво у пољопривреди и селу*, Београд, Институт за економику пољопривреде.

Николић, М., Деспотовић, Д., и Цветановић, Д. (2015). Препреке иновирању малих и средњих предузећа у Републици Србији. *Економика*, 61(4), 89–96.

Одлука Савета министара Европске уније о принципима, приоритетима и условима Европског партнерства са Републиком Србијом укључујући Косово према Резолуцији 1244 Савета безбедности Уједињених нација од јуна 1999. године и о укидању Одлуке 2006/56/ЕС, број 2008/213/ЕС (ОЈ L 80, 19. 3. 2008, 46–70).

Пантић, О. (2015). *Улога сектора МСПП у структурним променама пољопривреде Републике Србије*. Београд: Институт економских наука.

Popović, V. (2009). Contribution of small and medium sized enterprises in development of agribusiness of Serbian Republic. *Journal of Agricultural Sciences*, 54(1), 63–80.

Препорука 2003/361/ЕЦ, усвојена 6. маја 2003. године у вези са дефиницијом малих и средњих предузећа. *Official Journal L*, 124 (стр. 36–41), 20. мај 2003.

Симоновић, З., Хамовић, В., и Михаиловић, Б. (2012). *Задаци аграрне политике у хармонизацији и пружању интерне подршке пољопривреди Србије* (стр. 547–556), International Scientific Conference: Хармонизација законодавства Републике Србије са правом Европске Уније II, Институт за међународну политику и привреду, Институт за упоредно право, Hans Seidel Stiftung.

Симоновић, З. (2014): *Управљање аграром Србије у транзицији*. Београд: Институт за економику пољопривреде.

Стефановић, Р., Обрадовић, С., и Броћић, З. (2012). Перспективе и развојни изазови предузетништва у пољопривредно-прехранбеном сектору Републике Србије. *Учење за подузетништво*, 2(2), 371–380.

Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године. Преузето 17. јануара 2017. са сајта: http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678.

Стратегија за подршку развоја МСП, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године, Република Србија, Београд, март 2015. Преузето 17. јануара 2017. са сајта: http://www.godinapreduzetnistva.rs/Documents/MSP2015_2020.pdf.

Вујичић, М., и Ристић, Ј. (2006). *Економика пољопривреде*, Крагујевац, 191.

Зекић, В., Окановић, Ђ., и Живковић, Б. (2007). Економски аспекти производње свињског меса. *Савремена пољопривреда*, 56, 1–2.

Summary

The authors of this paper want to point out that the development of small and medium enterprises in agriculture could significantly lead to the development of the Serbian economy. It could also contribute to the development of underdeveloped areas, which at least to some extent created the conditions for more balanced regional development. The contribution of small and medium enterprises to the development in agriculture could be in greater employment. This would also contribute to creating the conditions for the survival of young people in rural areas so as to reduce migrations from village to city, and thus to prevent the revitalization of rural areas. Agricultural resources would be better used; there would be a rise in living standards of the population in the countryside.

In order to illustrate the problems faced by SMEs in agriculture in the authors have done research. The aim of the research is to point out the problems in the production, financing and marketing of goods, encountered by SMEs.

Survey responses indicated that medium and small enterprises have problems in their operations. Problems are related to several segments. The first relates to the production itself, but also on its financing. Respondent companies point out that they have to take loans of commercial banks, which are often unfavorable. Also, representatives of the surveyed companies say they are state subsidies insufficient or missing at all. Other issues that stand out are related mainly to the sale of goods produced.